

ממשפטי המלוכה: אחריות לאומית כשיקול פסיקה

54 שהיתה ביחוד נגד השמד ושעת הגזירה של היוונים, להשכיחם
 55 תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, ע"ז אין מה לשאול כלל, שהרי
 56 גם על מצוה קלה יהרג וא"י, ואיך לא תהי' רשות וגם חובה
 57 להתחזק במלחמה, כדי לבטל את כח השמד ולהעמיד את
 58 כללות הדת על תילה. ועל המלחמות הבאות אח"כ, שגם
 59 המלכים הכשרים שבהם נלחמו, אז הלא כבר היו מלכים
 60 מועמדים ע"פ הסכמת האומה. אמנם יש לדייק מלשון
 61 הרמב"ם... שדוקא ע"פ נביא הוא דהוי מלך, ולא ע"פ הסכמת
 62 האומה בלא נביא, ובזמן החשמונאים כבר פסקה הנבואה
 63 מכבר... אלא שמדבריו... הי' אפשר לומר, דלכתחילה היא
 64 המצוה בכך, אבל אם העמידו ישראל מלך בלא נביא ג"כ הרי זה
 65 מלך לכל מצות המלכות... כשיש עיכוב ואין עומד מלך מבית
 66 דוד, כשכבר נפסקה שלשלת הירושה מכמה דורות ע"י הגלות,
 67 ולא נתברר מי הוא הזוכה לשבת על הכסא, אז מעמידין גם בלא
 68 נביא אלא ע"פ ב"ד. וזה הי' ענין מלכות בית חשמונאי... ואולי
 69 ראו שבלא עזרתם של החשמונאים, שזכו לתפארת גדולה
 70 באומה, מצד מעשיהם הגדולים וקדושת חסידותם ותורתם
 71 המרובה, לא הי' אפשר להעמיד מלך מב"ד, ע"כ הסכימו גם הם
 72 על המינוי שלהם... וחוף מזה נראים הדברים, שבזמן שאין
 73 מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם ג"כ מה שנוגע למצב הכללי של
 74 האומה, חוזרים אלה הזכויות של המשפטים ליד האומה בכללה.
 75 וביחוד נראה שגם כל שופט שקם בישראל דין מלך יש לו, לענין
 76 כמה משפטי המלוכה, וביחוד למה שנוגע להנהגת הכלל... למה
 77 שנוגע להנהגת הכלל, כל שמנהיג את האומה דן הוא במשפטי
 78 המלוכה, שהם כלל צרכי האומה הדרושים לשעתם ולמעמד
 79 העולם... ומ"מ הסברא קימת, דלענין משפט המלוכה, שנוגע
 80 להנהגת הכלל, ודאי גם שופטים מוסכמים ונשיאים כלליים
 81 במקום מלך הם עומדים... אותם שהוסכמו בעמדתם לכתחילה
 82 בשביל האומה בהנהגת הכללית, גם הארצית, כמלכי בית
 83 חשמונאי, וגם נשיאיהם, פשיטא דלא גריעי מראשי גליות
 84 שבבבל... כשמתמנה מנהיג האומה לכל צרכיה בסגנון מלכותי,
 85 ע"פ דעת הכלל ודעת ב"ד, ודאי עומד הוא במקום מלך, לענין
 86 משפטי המלוכה, הנוגעים להנהגת הכלל.
 87 **רבי יעקב עמדין, מור וקציעה סימן שו:** ... תמינהי מאד על
 88 עוצם חכמת מהרי"ט ופרשת גדולת בקיאותו בתלמוד
 89 ובהוראה, איך יכול היה להחליטה [עזה] כחוי"ל גם לענין חובת
 90 תרומות ומעשרות... עזה מיהת כבוש ראשון הוא, ואולי גם
 91 בימי בית שני באה פעם בידי מלכי חשמונאים או הורדוס.
 92 **רבי יהוסף שוורץ, תבואות הארץ, פ"א:** ... זה ודאי אי אפשר
 93 לומר, הלא הירושלמי והתוספתא וספרי מונים כל המקומות
 94 שמקובל אצלם שהם מכיבוש עזרא ולא הזכירו אלה שנכבשו
 95 ממלכי החשמונאים... ופלאים בעיני דברי הגאון בעל מור
 96 וקציעה...
 97 **הרב יוסף ליברמן - משנת יוסף עמ' קכה:** בספר מעדני ארץ
 98 (להלכות תרומות א, ז אות ד) תמה על תבואות הארץ, דמה
 99 טעם לחלק בין כיבוש עולי מצרים, דאף מה שכבשו בימי דוד
 100 ושלמה חשבינן ככיבוש עולי מצרים, ולגבי כיבוש עולי בבל לא
 101 חשיב כי אם מה שקידש עזרא ולא מה שכבשו אח"כ...?
 102 **הרב ש"י זוין - תחומין י' עמ' 24-25:** המדינה המוקמת עכשיו
 103 מעוררת שאלה יותר גדולה - ביחס לכל ארץ ישראל, בגבולות
 104 המדינה, אולי כשם שנתקדשה הארץ בימות עזרא, לא מחמת
 105 כיבוש אלא מחמת החזקה שהחזיקו בה עולי בבל, אולי כך יש
 106 בכות חזקת המדינה של עכשיו לקדש את ארץ ישראל קדושה

1 **משפט כהן, סימן קמג, עמ' שטו-שטז:** ... הלכות צבור שאני.
 2 ואולי הוא מכלל משפטי המלוכה, שהיו ודאי רבים ונמסרים
 3 באומה... כל אלה ועוד כיו"ב הם שרידים שנשארו לנו ממשפטי
 4 המלוכה, שהם אינם ע"פ גדרי התורה של הלכות יחיד.
 5 **רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פ"ג ה"א:** בבית שני כשמלכו יון
 6 גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק
 7 בתורה ובמצוות... וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ
 8 גדול, עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם,
 9 וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל
 10 מידם והעמידו מלך מן הכהנים, ו**חזרה מלכות לישראל יתר על**
 11 **מאתים שנה,** עד החורבן השני.
 12 **על הניסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל**
 13 **המלחמות...** בימי מתתיה בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו...
 14 **רש"י סנהדרין ב ע"א:** במלחמת הרשות - כל מלחמה קרי
 15 רשות לבד ממלחמת יהושע, שהיתה לכבוש את ארץ ישראל.
 16 **רמב"ם הלכות מלכים פ"ה ה"ב:** מלחמת מצוה אינו צריך
 17 ליטול בה רשות בית דין, אלא יוצא מעצמו בכל עת, וכופה העם
 18 לצאת, אבל מלחמת הרשות אינו מוציא העם בה אלא על פי
 19 בית דין של שבעים ואחד.
 20 **רמב"ם הלכות מלכים פ"ה ה"א:** אין המלך נלחם תחילה אלא
 21 מלחמת מצוה, ואי זו היא מלחמת מצוה זו מלחמת שבעה
 22 עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם,
 23 ואחר כך נלחם במלחמת הרשות והיא המלחמה שנלחם עם
 24 שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו.
 25 **השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין - מצוה**
 26 **רביעית:** שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה
 27 לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתנו מן
 28 האומות או לשממה...
 29 **רמב"ם הלכות מלכים פ"ד ה"י:** ... שאין ממליכין מלך תחלה
 30 אלא לעשות משפט ומלחמות, שנאמר ושפטנו מלכנו ויצא
 31 לפנינו ונלחם את מלחמותינו.
 32 **רמב"ן - שילהי השגות לספר המצוות לרמב"ם:** ... שמצוה על
 33 המלך או על השופט ומי שהעם ברשותו להוציאם לצבא
 34 במלחמת רשות או מצוה...
 35 **שלמי שמחה, סי' יט - גדרה ההלכתי של מלחמת**
 36 **החשמונאים:** ... לא הייתה מרידתם של מתתיהו ובניו, ואף לא
 37 יכלה להיות, מלחמה. מושכל ראשון גורס כי אין 'מלחמה' בלא
 38 שלטון, בלא מנהיג מוסכם ובלא ציבור הניצב ועומד מאחורי
 39 אותו מהלך. יחיד אינו מכריז מלחמה. יחיד נמלט או נאבק,
 40 מתפטר או מתקומם, אך יחיד אינו יוצר 'מצב מלחמתי', שכן
 41 מלחמה אינה אישית ופרטית אלא כללית וציבורית. כך הוא
 42 ביחיד, כך הוא גם בקומץ יחידים, וכך גם היה מעמדם של
 43 מתתיהו ובניו בראשיתה של ההתקוממות. ביחס לאותו שלב,
 44 אין כל מקום לדון בגדרי מלחמה. סמי 'מלחמת רשות' ואף
 45 'מלחמת מצווה' מהכא - כלל אין זו מלחמה! ... לא כן בהמשך
 46 הקרבות, בהמשך הלחימה, כאשר בסייעתא דשמיא החל
 47 ישראל להיוושע מצריו, כאשר עמד והתייצב לצדו של יהודה
 48 קהל וציבור. או-אז הפכו יהודה ואחיו למנהיגי ישראל,
 49 ל"מלכות" המובילה ומנהיגה את העם לקרב. או-אז הוגדר
 50 המצב כמלחמה...
 51 **משפט כהן סימן קמד, טו-א:** ומ"ש כת"ר, דאם מלחמות
 52 ממשפט המלוכה הן, איך נלחמו החשמונאים כנגד חיילות
 53 סוריא בלא מלך. הנה על המלחמה היסודית של החשמונאים,

166 צורך במלך ממש, אלא כל ממשלה השלטת לפי רצון העם זוכה
167 לזכויות מלכות בכל הנוגע לייצוג העם מעין זה, שהיא רשאית
168 לצאת למלחמה, וכל מה שנכבש על ידה נחשב מבחינת ההלכה
169 ככיבוש רבים... ברם, כל זה בתנאי שכיבושו של צה"ל במלחמת
170 ששת הימים היה על מנת... להשאירה בידינו... אבל מכיוון
171 שהאזורים החדשים מוחזקים בידינו תחת ממשל צבאי, ועל פי
172 האמנה הבינלאומית ביחס לשטחים מוחזקים, שמא אין בכוח
173 כיבוש זה לקדש את הארץ כמו כיבוש רבים על דעת ישראל...
174 ברור שהאזורים המשוחררים על ידי צה"ל במידה שהם בתוך
175 גבול עולי מצרים, ואינם כלולים בגבול עולי בבל, תלויה
176 קדושתם המחודשת לעניין תחולת חובת המצוות התלויות
177 בארץ עליהם, בנו. דהיינו ברוב העם היושב בארץ... ואין הדבר
178 תלוי רק בזמן הכיבוש, אלא בכל עת אשר החלטה כזאת תבוא
179 מצד הממשלה על דעת העם, תתקדש הארץ מחדש בגבול עולי
180 מצרים, בכוח החזקה שלנו שהיא יותר יעילה מאשר כוח כיבוש.
181 חזקה זו יכולה להתבצע על ידי התנחלות יהודית באזורים
182 המשוחררים... לכן, אע"פ שבזמן שחרורו של צה"ל את
183 האזורים שמחוץ לגבול עולי בבל ובתוך גבול עולי מצרים, לא
184 נתקדשו ממילא, משום שלא הוחל עליה חוק המדינה כי אם
185 חוק הממשל הצבאי, יכולה החזקה וההתנחלות שתבוא אח"כ
186 (אם תהיה על דעת רוב ישראל שבארץ) ותחיל את קדושת ארץ
187 ישראל על כל השטחים המשוחררים.
188 **ממשפטי המלוכה:** ... ככל שנאתר יותר "שרידים ממשפטי
189 המלוכה", כך נוכל להקציע לבנים לקימום הלכות מדינה.
190 החיבור שלפנינו מבקש ללבן "שריד" אחד כזה: "אחריות
191 לאומית" כשיקול פסיקה... זכה רכיב זה של "אחריות
192 לאומית", שבשונה מ"שרידים" אחרים של "ממשפטי המלוכה",
193 הוא כן השתמר ברציפות הלכתית... עולם ההלכה שילב את
194 רכיב ה"אחריות הציבורית-לאומית" בתוככי ה"משוואה"
195 ההלכתית הכללית. פועל יוצא מכך הוא, שפעמים דילמה
196 מסוימת מוכרעת כלפי יחיד באופן אחד, ואותה דילמה מוכרעת
197 כלפי ציבור באופן אחר. במהלך דורות רבים זה היה משקלה
198 ההלכתי של "אחריות ציבורית". עתה נאמר ש"שריד" זה
199 מועצם שבעתיים כאשר אין מדובר ב"אחריות ציבורית" גרידא
200 אלא ב"אחריות לאומית", שכן בלאום ובמדינה ההתחשבות
201 ההלכתית בשיקול האחריות משמעותית עוד יותר.
202 החיבור שלפנינו, במעלה כלל פרקיו, מבקש לאשש, לבסס
203 ולהוכיח טענה זו. יש מפרקיו שמוקדם "לאומי" מובהק, בעוד
204 שיש מפרקיו שמוקדם "ציבורי", ובדרך של "דימוי מילתא
205 למילתא" הם מוכווניס בסיכומם אל ה"לאומי"... העולה מכלל
206 הפרקים – ורק מכללם – הוא שלרכיב "האחריות הלאומית"
207 תוקף הלכתי מובהק. דומה שאמירה כזו חשובה ביותר לכל מי
208 שעוסק בהלכות תורה ומדינה. בלשון חתוכה יותר ומפורשת
209 יותר אף ייאמר, כי כל העוסק בהלכות תורה ומדינה אינו רשאי
210 להתעלם ממנה. על הפוסק לבדוק ולוודא בכל צעד ושעל, אם
211 רכיב ה"אחריות הלאומית" נכרך בסוגייה שלפניו, ואם כן – מה
212 משקלו...
213 ואחר הכול, חשוב לסייג ולומר בלשון שאינה משתמעת לשת
214 פנים, כי גם אם רכיב "האחריות הלאומית" קיים, וגם אם
215 מדובר בשיקול משמעותי, עדיין אין בכך כדי לגזור
216 אוטומטיזציה של הפסיקה. יישום השיקול הלכה למעשה, הוא
217 עניין לשיקול דעת עדין, ולא כל מוחא סביל דא. ברי שלא
218 תמיד, לא בכל עניין, לא בכל תחום ולא בכל מצב, יופעל שיקול
219 זה של "אחריות לאומית" הלכה למעשה... בחינת רכיב
220 "האחריות הלאומית", בהסתמך על הסוגיות שנידונו לעיל
221 ואשר איששו עיקרון זה, והעמדתו אל מול השלכות היישום,
222 היא תרומתו של חיבור זה, והיא המאפשרת הכרעה מתי
223 "לקרב" ומתי "לרחק", מתי להתיר ומתי לאסור, מתי לשמר
224 ומתי לשנות – ותשועה ברוב יועץ.

107 של תורה? והרי במובן השלטון והעצמאות חזקה זו תהיה,
108 ברצות השם, יותר גדולה מזו של עולי בבל... ובכן לשיטת
109 הסוברים שהקדושה שנייה אף היא בטלה... אולי תתחדש
110 עכשיו עם הקמת המדינה... הקדושה אף על חלק הנגב, שלא
111 קידשוהו עולי בבל, מכיוון שהוא בגבול האבות? וכל שכן
112 שבאופן זה אולי תתפשט על בית שאן ושאר המקומות, שכבשו
113 עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל? שאלה מעין זו עוררה
114 מחלוקת. הדבר נוגע לכיבושי מלכי חשמונאים. ר' יעקב
115 עמדין... סובר שכל מה שכבשו מלכי חשמונאים בכלל גבולות
116 עולי בבל ייחשב, וחלה עליהם קדושה שנייה. נחלק עליו בעל
117 "תבואות הארץ" והוכיח בראיות שקדושה שנייה חלה על מה
118 שהחזיקו עזרא ובני דורו בלבד, ולא על מה שנכבש אחר כך
119 בזמן החשמונאים והורדוס וכדו'. חזקת המדינה של עכשיו
120 בנוגע לחלות קדושה חדשה, היא פחותה יותר מכיבוש
121 החשמונאים, ומשני טעמים: א. קדושה שנייה... הרי למדוה
122 מפסוק... ואם קדושה זו נתבטלה, מנין לנו קדושה חדשה שלא
123 הוזכרה בתורה? אפילו אם נאמר שכיבוש החשמונאים פעל
124 קדושה, הרי זה בכלל הקדושה השנייה והמשכה, אבל קדושה
125 חדשה מנין לנו... ב. עולי בבל קידשוהו בפירוש בפה. מסתבר
126 שבנוגע לקדושת פה, לא כל הרוצה ליטול את השם יטול
127 ויקדשו... בימי החשמונאים היו סנהדרין ובית דין סמוכים, ואם
128 הם קידשו, מנין לנו שאנו יכולים לקדש?
129 **שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' א:** בחסד ד' עלינו וברחמי הגדולים
130 זכינו לחזות לאחרונה עין בעין בשוב ד' ציון והחזרת ארץ נחלתו
131 לעם קדשו. ממש כחולמים היינו על הגאולה ועל התמורה
132 לראות איך שבמשך ימים ספורים קוים בנו ונהפוך הוא אשר
133 ישלטו היהודים המה בשונאיהם... יש עדנה גורם מעכב נוסף
134 כדי שיקרא כיבוש רבים, משום דהא התנאי של כיבוש רבים
135 הוא גם שיהא זה על ידי מלך או נביא, ובימינו אין לנו לא מלך
136 ולא נביא. אך גם לזה נוכל למצוא מזור, על פי מה שכותב
137 לבאר לנו הגאון הגרא"ה קוק ז"ל במשפט כהן סימן קמ"ד
138 בדברו על מלחמת החשמונאים כנגד חיילות סוריא בלא מלך...
139 אם כן גם בימינו הנשיא והממשלה והכנסת וכו' (על כל
140 גרעותיהם בשטח הדת) שנבחרו מדעת רוב ישראל היושבים על
141 אדמתם, ואשר המה גם יותר מסי' ריבוא, במקום מלך הם
142 עומדים, בכל הנוגע למצב הכללי של האומה הדרושים לשעתם
143 ולמעמד העולם... ובפרט בנוגע לצבא - הכיבוש ומפקדיהם
144 שפועלים על דעת כל יושבי הארץ (מלבד מיעוט שאינו ניכר,
145 שבטל ברובא דרובא) ... כשמותרת היא היציאה כבגוונא הנ"ל,
146 תו צריך ממילא לחול על הכיבוש קדושה כדינא דכיבוש רבים...
147 כותב בזה גם הגאון מקארלין ז"ל בקונטרס השביעית, שמבאר
148 שם דלאחר שיכבשו הארץ ויתיישבו עליה כל ישראל בתור
149 מושלי הארץ, כל מה שכובשים מתקדש בקדושת הארץ... גם
150 כשלא היה על פי סנהדרין...
151 **הרב שלמה גורן - אמונת עתיך - גליון 50:** יש לעיין ביחס
152 לשטחים המשוחררים החדשים, שהיו כלולים באזור כיבוש
153 עולי מצרים ולא בקדושת עולי בבל. מה דינם כיום לעניין
154 שמיטה, האם הכיבוש של צה"ל שהיה על דעת העם והממשלה
155 החזיר את קדושת האזורים הללו לקדושה ראשונה של עולי
156 בבל, מאחר שהיה זה כיבוש רבים, ונמצא שכיום אין הבדל בין
157 כיבוש עולי מצרים לחזקת עולי בבל, ושני האזורים כאחד
158 קדושתם שוה לעניין תרומות ומעשרות, וגם לעניין איסור
159 שמיטה ששני האזורים גם יחד לא נאכל ולא נעבד... הדבר
160 תלוי בשאלה אם הכיבוש של צה"ל נחשב לפי ההלכה ככיבוש
161 רבים, שאז הארץ מתקדשת מאליה... נשאלת רק השאלה, האם
162 הכיבוש של צה"ל נחשב כיבוש רבים מבחינת ההלכה... והבעיה
163 היא כיוון שאין לנו מלך ולא נביא, שמא אין הכיבוש בר תוקף
164 מבחינת ההלכה לעניין קדושת הארץ הבאה מכוח כיבוש
165 רבים... אבל כבר נתבאר אצלנו על פי המקורות שלעניין זה אין

